

Народна банка на Република Северна Македонија
Дирекција за статистика

**Методолошки објаснувања
за меѓународната инвестициска позиција**

1. Општи методолошки појаснувања за екстерните статистики

Екстерните статистики претставуваат сублимат од повеќе одделни статистички истражувања за прибирање, обработка и објавување податоци за состојбата и/или трансакциите со нерезиденти, и тоа: платен биланс, директни инвестиции, меѓународна инвестициска позиција, официјални девизни резерви, бруто надворешен долг и бруто надворешни побарувања.

Народната банка на Република Северна Македонија, со цел усогласување со меѓународните статистички стандарди и подготовка на меѓународно споредливи податоци, своите активности првенствено ги фокусира на усогласување со меѓународно пропишаните стандарди и примена на најновите прирачници од областа на платниот биланс, странските директни инвестиции, бруто надворешниот долг и побарувања, како и официјалните девизни резерви.

1.1. Усогласување со европските и меѓународните статистички стандарди

Усогласувањето на статистичките извештаи од екстерните статистики се врши преку примената на меѓународните упатства и нивното вградување во националната статистика.

Меѓународните упатства и ЕУ регулативи коишто се применуваат при прибирањето и обработката на податоците се:

- Прирачникот за меѓународна инвестициска позиција и платен биланс (Balance of Payments and International Investment Position Manual, sixth edition (BPM6), 2009, IMF);

- Прирачникот на ММФ за меѓународни резерви и девизна ликвидност (International Reserves and Foreign Currency Liquidity: Guidelines for a Template, IMF 2013);

- Прирачникот за статистика на надворешниот долг (External Debt Statistics: Guide for Compilers and Users, IMF, 2013);

- Насоките на ОЕЦД за дефинициите за странските директни инвестиции, 4. издание, БД4 (OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment 4th edition BD4);

- Regulation (EC) No 184/2005 of the European Parliament and of the Council;

- Commission Regulation (EC) No 601/2006, implementing Regulation (EC) No 184/2005;

- Commission Implementing Regulation (EU) No 228/2014, amending Regulation (EC) No 601/2006;

Класификации коишто се применуваат при прибирањето и обработката на податоците за овие истражувања се следниве:

- НКД - Национална класификација на дејности (компатибилна со NACE Rev. 2);

- Национална класификација на сектори (компатибилна со ESA 2010);

- Меѓународен стандард за класификација на земји и валути (ISO country and currency codes).

Националната законска регулатива, во која се дефинира содржината на податоците коишто се прибираат за потребите на екстерните статистики, е во согласност со Законот за Народната банка на Република

Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 158/2010, 123/12, 43/14, 153/15 и 6/16) и Законот за девизно работење („Службен весник на Република Македонија“ бр. 34/2001, 49/2001, 103/2001, 54/2002, 51/2003, 81/2008, 24/2011, 135/2011, 188/13, 97/15, 153/15 и 23/16). Резидентноста на институционалните единици е утврдена со Законот за девизно работење, пришто физичките лица коишто привремено престојуваат во Република Северна Македонија врз основа на важечка виза за престој, односно работна виза во траење од најмалку 6 месеци имаат третман на резиденти на Р.Северна Македонија¹.

Извештајни единици се правни и физички лица коишто имаат економски трансакции со нерезидентите и коишто во зависност од видот на трансакциите со нерезидентите известуваат за своите побарувања и обврски од/кон нерезидентите врз основа на должнички инструменти, капитални вложувања во и од странство, побарувања и/или обврски од/кон нерезидентите врз основа на останатите финансиски инструменти и сл. Известувањето е непосредно (директно од извештајните единици) и посредно (преку други институции коишто располагаат со информации за одреден вид трансакции со нерезидентите).

1.2. Политика на објавување и ревизија на податоците

1.2.1 Политика на објавување на податоците

Податоците за екстерните статистики се објавуваат со утврдена периодика и рокови дадени во календарот на објавување на податоците (расположлив на интернет-страницата на НБРСМ -

http://nbrm.mk/kalendar_na_objavuvanje_na_podatoci.nspj).

Методологиите за екстерните статистики, исто така, се објавени на интернет-страницата на НБРСМ.

1.2.2 Политика на ревизија на податоците

Податоците се ревидираат на редовна годишна основа, во рок од т+270 дена по истекот на извештајната година.

Исто така, по потреба ревизија на објавените податоци може да се врши и почесто во случаи на:

- добивање нови и/или коригирани информации и податоци од извештајните единици; или
- промени кај изворите на податоци или методологијата за составување на одделно статистичко истражување.

Во согласност со меѓународните препораки, за позначајните измени во податоците коишто произлегуваат од извршените ревизии се дава соодветно објаснување со фуснота или во рамки на соопштенијата за печат.

¹ Ваквото дефинирање на резидентноста на физичките лица и неговата примена во креирањето на статистичките податоци претставува исклучок од препораката наведена во меѓународните статистички стандарди каде како критериум за утврдување на резидентноста се користи престој или намера за престој во една земја во траење од една година или повеќе.

Ревизија на податоците во историската временска серија се врши почнувајќи од моментот на појавување на настанот што довел до измена на податоците, или доколку за тоа не постојат соодветни услови, за најдолг можен временски период наназад. Доколку настане измена во прикажувањето на податоците (објавување нов показател - сектор, инструмент и друго), историската временска серија се ревидира почнувајќи од моментот на воведување на новиот показател, доколку за тоа постојат соодветни услови.

2. Општи методолошки појаснувања за меѓународната инвестициска позиција

Меѓународната инвестициска позиција (МИП) претставува статистички извештај којшто ги прикажува состојбата и структурата на финансиските побарувања (средства) на резидентите од нерезиденти и финансиските обврски на резидентите кон нерезиденти, коишто произлегуваат од нивното меѓусебно работење. Со други зборови, МИП претставува биланс на состојба на меѓународните финансиски средства и обврски на една земја на определен датум.

Овој извештај дава можност за оценка на финансиската состојба на земјата, како и на економската интеграција на домашната економија во меѓународни рамки.

Меѓународните финансиски средства на земјата ги сочинуваат побарувањата од директни инвестиции, портфолио-инвестиции, инвестиции во финансиски деривати, останати инвестиции (во вид на останат сопственички капитал, валути и депозити, одобрени заеми, трговски кредити и аванси, шеми за осигурителни, пензиски и стандардизирани гаранции и останати сметки за наплата) и официјални девизни резерви.

Меѓународните финансиски обврски на земјата ги сочинуваат обврските врз основа на директни инвестиции, портфолио-инвестиции, инвестиции во финансиски деривати и останати инвестиции (во вид на останат сопственички капитал, валути и депозити, одобрени заеми, трговски кредити и аванси, шеми за осигурителни, пензиски и стандардизирани гаранции, останати сметки за плаќање и распределба на специјалните права на влечење).

Нето меѓународната инвестициска позиција се дефинира како разлика помеѓу вкупните меѓународни финансиски средства и обврски.

2.1 Компоненти на МИП

Извештајот за МИП содржи стандардни компоненти класифицирани на три нивоа:

Првото ниво на класификација е поделбата на *средства и обврски*.

Второто ниво на класификација е поделбата според функционалните категории, што во целост се совпаѓа со финансиската сметка на платниот биланс. Согласно со оваа класификација, средствата и обврските се делат на: директни инвестиции, портфолио-инвестиции, финансиски деривати (освен резервите) и опции на вработените за купување акции, останати инвестиции и девизни резерви (само на страната на средствата).

1. *Директните инвестиции* ја одразуваат целта за остварување долгорочен интерес помеѓу директниот инвеститор (резидент од една економија) и претпријатието во кое се инвестира (резидент на друга економија). Директните инвестиции ги опфаќаат вложувањата со кои инвеститорот има намера да воспостави долгорочна трајна економска поврзаност и/или да оствари право на управување со правното лице во кое инвестира. Притоа, како критериум за дефинирање на директните инвестиции, согласно со меѓународните препораки и стандарди, се користи минимално учество од 10% (директно или индиректно) во капиталот. Директните инвестиции, покрај првичната трансакција на вложување, во себе ги вклучуваат и сите последователни инвестирања помеѓу директниот инвеститор и претпријатието во кое се инвестира.

Исто така, во оваа категорија е опфатено и повратното вложување (вложување на претпријатието со директна инвестиција во капиталот на директниот инвеститор од под 10%) и вложувањето помеѓу хоризонтално поврзаните претпријатија во рамки на иста групација (од под 10%). Директните инвестиции се составени од: сопственички капитал и акции/удели во инвестициски фондови (вклучително и реинвестирање добивка) и меѓукомпаниски долг на поврзаните субјекти. Од меѓукомпанискиот долг на поврзаните субјекти се исклучуваат побарувањата и обврските помеѓу депозитните институции и останатите финансиски институции (со исклучок на пензиските фондови и осигурителните друштва) и тие се прикажуваат во соодветниот финансиски инструмент.

2. *Портофолио-инвестициите* ги опфаќаат вложувањата во сопственички капитал, односно сопственички хартии од вредност и акции/удели во инвестициски фондови каде што инвеститорот поседува помалку од 10% од акционерскиот капитал, како и вложувањата во должнички хартии од вредност.

3. *Финансиските деривати (освен резервите) и опциите на вработените за купување акции* се финансиски инструменти коишто во себе вклучуваат специфични финансиски ризици поврзани со определен т.н. основен финансиски инструмент, показател или стока, а со кои на финансиските пазари може да се тргува независно од основниот инструмент. Притоа, вредноста на финансискиот дериват е изведена од вредноста на основниот финансиски инструмент.

4. *Останатите инвестиции* ги опфаќаат средствата и обврските врз основа на останат сопственички капитал, валути и депозити, заеми, шеми за осигурителни, пензиски и стандардизирани гаранции, трговски кредити и аванси и останати сметки за наплата/плаќање и распределбата на специјалните права на влечење.

- останат сопственички капитал - ги опфаќа вложувањата во удели во претпријатија (коишто не се акционерски друштва) под 10%;
- валути и депозити - валутите се побарувања од централната банка којашто ги издала банкнотите и монетите, од страна на нерезиденти кои располагаат со нив. Обврските врз основа на депозити се обврски на депозитните институции коишто примаат депозити од нерезиденти, додека побарувањата врз основа на депозити настануваат врз основа на средства депонирани кај нерезидентни депозитни институции;

- заеми - побарувања или обврски коишто настануваат со директно позајмување финансиски средства (пари) од страна на кредиторот на должникот врз основа на договор за кредит;
 - шеми за осигурителни, пензиски и стандардизирани гаранции – обврски врз основа на резерви, права и одредби на осигурителното друштво, пензискиот фонд или издавачот на стандардизираните гаранции кон имателите на полиси или корисниците.
 - трговски кредити и аванси - побарувања или обврски коишто произлегуваат од директно одобрување кредит од добавувач (испорачател) врз основа на промет на стоки и услуги, авансни плаќања од купувачот на стоки и услуги и изведување работи;
 - останати сметки за наплата/плаќање - настануваат врз основа на должнички инструменти коишто не се вклучени во претходните групи;
 - специјални права на влечење (нето-создавање обврски) – обврски врз основа на распределба на специјални права на влечење на членките на ММФ.
5. *Девизните средства* ги опфаќаат средствата коишто ѝ се веднаш расположливи на монетарната власт и се контролирани од монетарната власт, а служат за директно финансирање на нерамнотежата во платниот биланс и индиректно регулирање на таквата нерамнотежа преку интервенција на девизниот пазар, со цел да се влијае врз девизниот курс и/или за други цели.

Третото ниво на класификација е поделба на одделните финансиски инструменти по институционални сектори.

Институционалните единици се групирани во повеќе институционални сектори. Класификацијата во институционалните сектори се однесува само на резидентните единици. Поделбата на институционални сектори е во согласност со секторите и потсекторите наведени во СНА 2008², но се прикажуваат на повисоко ниво на агрегација.

Резидентите се класифицираат во следните основни сектори и потсектори:

- Централна банка (*монетарна власт*);
- *Депозитни институции*, освен централната банка;
- *Држава*;
- Останати сектори, поделени на:
 - Останати финансиски институции и
 - Нефинансиски претпријатија, домаќинства и непрофитни институции коишто им служат на домаќинствата.

² Систем на национални сметки 2008, Европска комисија, Меѓународен монетарен фонд, Организација за економска соработка и развој, Обединети нации, Светска банка, 2009.

Централната банка е Народната банка на Република Северна Македонија.

Државата е претставена преку институционалните единици коишто се формирани преку политички процеси и имаат законодавна, судска и извршна власт врз други институционални единици на одредена територија. Секторот „држава“ ги опфаќа следниве потсектори:

- Централна влада;
- Локална самоуправа;
- Фондови за социјално осигурување.

Депозитните институции, освен централната банка, ги опфаќаат институциите чијашто примарна активност е финансиското посредување. Тие имаат обврски врз основа на депозити и финансиски инструменти, коишто се блиски супститути на депозитите. Во овој сектор се вклучуваат сите банки коишто добиле дозвола за основање и работење од гувернерот на Народната банка на Република Северна Македонија, како и филијалите на странски банки коишто добиле дозвола за отворање и работење на територијата на Република Северна Македонија.

Останати финансиски институции ги опфаќаат недепозитните финансиски институции и другите финансиски посредници, како и осигурителните друштва и пензиските фондови.

Нефинансиски претпријатија, домаќинства и непрофитни институции коишто им служат на домаќинствата. Нефинансиските претпријатија ги опфаќаат институционалните единици (во јавна или приватна сопственост), чијашто примарна дејност е производството на стоки и/или давање нефинансиски услуги, наменети за продажба. Домаќинствата се дефинираат како лица, или групи лица коишто делат исто сместување, го здружуваат доходот и богатството и коишто потрошуваат одредени видови добра и услуги, заедно. Непрофитните институции коишто им служат на домаќинствата се институционалните единици чијашто основна дејност е обезбедување стоки и услуги на домаќинствата и на заедницата без надомест или по цени коишто се економски незначајни.

Натаму, одделните компоненти во рамките на „останатите инвестиции“ (валути и депозити, заеми, трговски кредити и аванси и останати сметки за наплата/плаќање) се класифицирани и според рочноста на: краткорочни (со рок на достасување до една година) и долгорочни (со рок на достасување над една година).

2.2 Вреднување на инструментите во рамки на функционалните категории

Во рамки на годишната МИП, *директните инвестиции* се вреднуваат по книговодствена вредност. *Портфолио-инвестициите, на страната на средствата и обврските*, се вреднуваат по пазарна цена, со исклучок на сопственичкиот

капитал и акциите/уделите во инвестициските фондови коишто на *страната на обврските* се вреднуваат по книговодствена вредност.

Останатите инструменти се вреднуваат по номиналната вредност.

2.3 Извори на податоци и методолошки појаснувања за одделни ставки од меѓународната инвестициска позиција

Меѓународната инвестициска позиција (МИП) е комплексен статистички извештај којшто се изготвува врз основа на податоците што Народната банка ги прибира преку посредно или непосредно известување.

Директни инвестиции

Во рамки на директните инвестиции одделно се прикажани вложувањата на директните инвеститори, повратното вложување и вложувањето помеѓу хоризонтално поврзаните претпријатија. Директните инвестиции ги опфаќаат сопственичкиот капитал (вклучително и реинвестираната добивка) и должничките инструменти. Должничките инструменти ги опфаќаат трговските кредити, заемите и останатите должнички инструменти помеѓу поврзаните субјекти. Од должничките инструменти помеѓу поврзаните субјекти се исклучуваат побарувањата и обврските помеѓу депозитните институции и останатите финансиски институции (со исклучок на пензиските фондови и осигурителните друштва) и тие се прикажуваат во соодветниот финансиски инструмент.

- За поткатегијата сопственички капитал и акции/удели во инвестициски фондови, за изготвување на годишната МИП, се користат податоците од годишните прашалници за состојбата и прометот на поврзаните субјекти (BC 22 и BC 11). За изготвување на кварталната МИП, состојбата се пресметува со додавање на тековите од платниот биланс за тековниот квартал на состојбата на сопственичкиот капитал и акциите/уделите во инвестициски фондови на крајот од претходниот квартал;
- За поткатегијата должнички инструменти, за заемите на меѓусебно поврзаните субјекти се користи системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП), додека за трговските кредити и аванси на меѓусебно поврзаните субјекти се користат податоците од кварталните извештаи за побарувања и обврски врз основа на комерцијално работење на резидентите со странство (КИПО). Како дополнителен извор се користи и Прашалникот за известување за договорен откуп на обврски и побарувања (ПОЗ).

Портфолио-инвестиции

За поткатегијата сопственички капитал и акции/удели во инвестициски фондови:

- на страната на средствата:
 - за изготвување на годишната и кварталната МИП, главно се користат податоци за пазарната вредност на поседуваните странски хартии од

вредност тргувани на странски пазари од страна на резидентите овластени за учество на странски пазари на капитал добиени од Извештајот за состојбата и промените на вложувањата во сопственички хартии од вредност и удели во инвестициски фондови (ВХВ-1);

- на страната на обврските:
 - до 2016 година, извор на податоци за портфолио инвестициите за изготвување на годишната МИП за депозитните институции и останатите сектори се податоците од годишниот прашалник за состојбата и прометот на поврзаните субјекти (ВС 22). Почнувајќи од 2017 година како извор на податоци за вложувањата во сопственички хартии од вредност е Централниот депозитар за хартии од вредност (ЦДХВ);
 - за изготвување на кварталната МИП за депозитните институции и за останатите сектори, состојбата се пресметува со додавање на тековите од платниот биланс за тековниот квартал на состојбата на сопственичкиот капитал и акциите/уделите во инвестициски фондови на крајот од претходниот квартал.

За поткатегоријата должнички хартии од вредност, за изготвување на годишната и кварталната МИП се користат податоци од исти извори:

- на страната на средствата:
 - за изготвување на годишната и кварталната МИП, главно се користат податоци за пазарната вредност на поседуваните странски хартии од вредност тргувани на странски пазари од страна на резидентите овластени за учество на странски пазари на капитал, добиени од Извештајот за состојбата и промените на вложувањата во должнички хартии од вредност (ВХВ-2);
- на страната на обврските:
 - во делот на должничките хартии од вредност издадени во земјата и купени од нерезиденти се користат податоци од Централниот депозитар на хартии од вредност и од Македонската берза на хартии од вредност за утврдување на пазарната цена на хартиите од вредност, додека во делот на должничките хартии од вредност издадени во странство и купени од нерезиденти се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД), податоци за пазарната вредност на издадените должнички хартии од вредност на датумот на состојбата на долгот, како и месечното известување за поседуваните хартии од вредност тргувани на странски пазари коешто го доставуваат резидентите овластени за учество на странски пазари на капитал на страната на средствата.

Останати инвестиции

Останат сопственички капитал

- За изготвување на годишната МИП се користат податоците од годишните прашалници за состојбата и прометот на поврзаните субјекти (BC 22 и BC 11). За изготвување на кварталната МИП, состојбата се пресметува со додавање на тековите од платниот биланс за тековниот квартал на останатиот сопственички капитал на крајот од претходниот квартал.

Валутите и депозитите

- За годишната и кварталната МИП за депозитните институции се користат податоци од банкарските извештаи за состојбата на средствата и обврските (КНБИФО), поточно месечни извештаи за сметководствената состојба на сметките од комерцијалните банки, додека за останатите сектори се користат податоци од месечните извештаи за состојбата на редовните сметки на резидентите во странство (извештаи МИ). За централната банка, за валутите и депозитите коишто не влегуваат во категоријата девизни резерви, се користат податоци од извештаите на НБРСМ за состојбата и структурата на девизните средства.

Заеми

- За годишната и кварталната МИП за категоријата заеми се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП), како и извештаите на НБРСМ за состојбата на официјалните девизни резерви на Република Северна Македонија. Како дополнителен извор се користи и Прашалникот за известување за договорен откуп на обврски и побарувања (ПОЗ).

Трговски кредити и аванси

- За поткатегоријата долгорочни трговски кредити, за годишната и кварталната МИП се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД) и системот за известување за надворешните побарувања (НП);

- За поткатегоријата краткорочни трговски кредити, за годишната и кварталната МИП се користат податоци од кварталните извештаи за побарувањата и обврските врз основа на комерцијално работење на резидентите со странство (КИПО).

Специјални права на влечење

- За годишната и кварталната МИП се користат податоци од системот за известување за надворешниот долг (НД).

Девизни резерви

- За годишната и кварталната МИП се користат податоци од извештаите на НБРСМ за состојбата и структурата на официјалните девизни резерви на Република Северна Македонија.